

**BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
POLITIKATUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

TÉZISFÜZET

Oross Dániel

Ifjúsági részvétel a pártpolitikán túl

Doktori értekezés

Témavezetők:
Prof. Ilonszki Gabriella
Szabó Andrea, Ph.D.

Budapest, 2015.

POLITIKATUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

TÉZISFÜZET

Oross Dániel

Ifjúsági részvétel a pártpolitikán túl

Doktori értekezés

Témavezetők:

Prof. Ilonszki Gabriella

Szabó Andrea, Ph.D.

© Oross Dániel

Tartalom

1.	A disszertáció elméleti megalapozása.....	4
1.1.	A politikai részvétel különböző formái.....	4
1.2.	Politikai részvétel és az intézmények szerepe.....	8
2.	Kutatási kérdések és hipotézisek.....	12
2.1.	Első hipotézis.....	12
2.2.	Második hipotézis.....	13
3.	Adatok és módszertan.....	15
4.	Az eredmények bemutatása.....	18
5.	Főbb hivatkozások.....	30
6.	A szerzőnek a témában született publikációi.....	34

1. A disszertáció elméleti megalapozása

1.1.A politikai részvétel különböző formái

A nemzetközi szakirodalomban a fiatalok részvételéről való gondolkodás sokáig két szélsőség között mozgott. Egyik oldalon vészjósló hangnemben a fiatalok csökkenő részvételi hajlandóságából kiindulva egy a demokrácia válságát magában hordozó, apolitikus csoportként írták le a fiatalokat (BESSANT, 2004; FORBRIG, 2005; FURLONG–CARTMEL, 2007), a másik oldalon a politikai részvétel új, hagyományostól eltérő formáiban (így különösen az online részvétel terén) aktív, innovatív és a demokráciát megújító csoportot láttak bennük (COLEMAN, 2006:199). Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni azt a tényt, hogy a politikai részvétel társadalomban megjelenő formái időről időre változnak. Miközben az elmúlt évtizedekben a nyugati demokráciákban a politikai részvétel hagyományos formáiban történő részvétel (választási részvétel, politikai szervezetekben való részvétel, illetve az ezen szervezetekhez való kötődés bizonyos formái) terén csökkenés tapasztalható, addig az ügy-orientált, civil részvétel terén növekedés mutatkozik (DALTON, 2008; INGLEHART, 1997; NORRIS, 2002, 2007; KLINGEMANN–FUCHS, 1995; PATTIE ET AL., 2004; KRISI, 2008; DALTON ET AL., 2004). Különösen a választásokhoz köthető cselekedetek – úgymint a szavazáson való részvétel, kampánytevékenység, pártokban végzett tevékenység – bizonyultak kevésbé vonzóknak, míg a parlamenten kívüli tevékenységek – tüntetés, állampolgári lobbicsoportok – népszerűbbé váltak. A fiatalokra a választók legkevésbé tapasztalt korcsoportjaként tekintve egyes kutatók azt feltételezik, hogy nem az érdeklődés vagy a részvétel szintje változott, hanem a politika iránti attitűdök. A fiatalok szkeptikusabbak, apolitikusabbak (HENN-WEINSTEIN-WRING 2002), ez olyasmira azonban, amit nem szabad egyenlővé tenni a részvételi hajlandóság hiányával. A kérdést generációs metszetben vizsgáló kutatások szerint a fiatalok olyan generációvá formálódhatnak, amelyet a részvétel és az elköteleződés hagyományos formái kevésbé érdekelnek (PHELPS 2004), ám mindez nem támasztja alá azokat a leegyszerűsítő kijelentéseket, miszerint a mai fiatalok kiábrándultak a közéletből (ZUKIN – KEETER – ANDOLINA – JENKINS - DELLI-CARPINI 2006, 118-189.) Amennyiben a kérdést a hagyományos politizálás, a szavazás és a pártpolitika dimenzióin túl, szélesebb horizonton vizsgáljuk, beleértve a közösségi aktivizmus és az identitáspolitika témakörét is, akkor arra következtetésre juthatunk, hogy a fiatalok társadalmi és politikai részvétele nyilvánvaló.

A politikai részvétel változása elméleti és módszertani kihívás elé állította a kutatókat. A téma vizsgálata kapcsán új fogalomtípusok jöttek létre. Mindez egyfelől a téma megközelítésekor a „politikai” és „civil” részvétel kortárs felfogáshoz közelebb álló fogalomhasználatot eredményezett (DAHLGREN, 2000; DALTON, 2004; LIVINGSTONE–BOBER–HELSPER, 2005; O’TOOLE–LISTER–MARSH–JONES–MCDONAGH, 2003; PHELPS, 2004; VERBA ET AL., 1995). A részvétel változását értelmező kutatásokban közös, hogy az intézményes részvételi hajlandóság mérésén (párttagság, politikai rendezvények látogatása, választási részvétel) túl új, intézményes részvételtől független tényezőket vonnak vizsgálat alá. Az így azonosított részvételi formákat dichotóm szembeállítás keretében ragadják meg, így azonosítva a részvétel „rég” és „új” formáit. Verba Schlozman Brady kutatása a végrehajtására közvetlen hatást gyakorló részvételt (direkt részvétel), illetve az azt közvetetten befolyásoló részvételt (választás) különböztet meg. Banes és Kaase (1979) „hagyományos” és „nem hagyományos”, Inglehart és Catterberg (2002) „elit vezérelt” és „elit ellenes”, Norris (2002) „állampolgár-orientált” és „ügy-orientált”, míg Dalton „kötelesség-alapú” és „elkötelezett állampolgári” részvételt különböztet meg. A politikai részvétel témakörét vizsgáló kutatásokban mára egyetértés alakult ki abban a tekintetben, hogy a politikai részvételhez köthető cselekvési formákban való részvétel a különböző tényezők csoportosításával (klaszterekbe sorolásával) értelmezhető (VERBA–SCHLOZMAN–BRADY, 1995: 284). Fentiek alapján a részvétel különböző formáit az alábbiak szerint csoportosítom.

1. *Hagyományos, képviselő alapú részvétel:* A „hagyományos” részvételi formák alatt Szabó Andrea és Kern Tamás tanulmányának (2011: 18–19) megközelítését alkalmazva a választási részvételt, a politikai szervezetekben (pártok, szakszervezetek) való részvételt, illetve az ezen szervezetekhez való kötődés bizonyos formáit (például valamilyen kampánymunka végzése, részvétel a politikai szervezetek gyűlésein, vagy felszólalás ezen politikai szervezeteknél, politikai jelvények viselése) értem. Ezek a részvételi formák a tömegpártok kialakulása óta bevett, szokásos, használt aktivitási lehetőségek, amelyek egyébként eltérő egyéni involválódást követelnek, és az egyéni versus kollektív hasznosság szempontjából is eltérő eredményhez vezetnek. Ezen formákat elsősorban a történelmi aspektus köti össze.

2. *Kollektív, közvetlen részvétel:* Disszertációmban „kollektív” vagy másképpen közvetlen, direkt demokratikus részvétel alatt olyan, az állampolgár személyes bevonódását megkívánó cselekvéseket értek, amelyek változó intenzitású és változó tartósságú elköteleződést igényelnek. A részvételhez szükséges erőforrások tekintetében megkülönböztetem a sok erőforrást igénylő,

intenzív bevonódást követelő face to face akciókat, valamint a kevés erőforrást és alacsony bevonódást igénylő formákat. Szabó Andrea és Kern Tamás fent idézett tanulmánya alapján az állampolgári részvétel minősített, sok erőforrást és face to face akciót igénylő esete a politikai tiltakozásokban való mobilizáció. Ezen belül is a hierarchia csúcsán a nem hagyományos konfrontatív, legális politikai tiltakozásokban történő részvétel áll, ami a résztvevő individuum teljes körű, erőteljes és többféle erőforrást igénylő bevonódásával jár együtt. Ilyen direkt tiltakozási formák az ülősztrájk, a különböző blokádok, az expresszív, szimbolikus cselekvések (például éhségstrájk). A direkt részvétel kis erőforrás igényű, kis egyéni kockázattal és kevés bevonódással járó formáit az aláírási ívek, tiltakozó levelek, petíciók aláírása jelentik.

3. *Online részvétel:* Disszertációmban online részvétel alatt az internet, mint generikus felület által lehetővé tett, a hagyományos és direkt részvétel közé sorolt cselekvési formákat egyaránt magában foglaló, sokoldalú részvételt (blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos hozzászólásokat, kommenteket, lájkolást, illetve különböző ügyek generálását, posztolását) értek. Az online részvétel alá sorolt cselekvési formák közös jellemzője, hogy mindentípusa viszonylag kis erőforrás igényű, és az egyéni bevonódás szintje akár minimális is lehet.

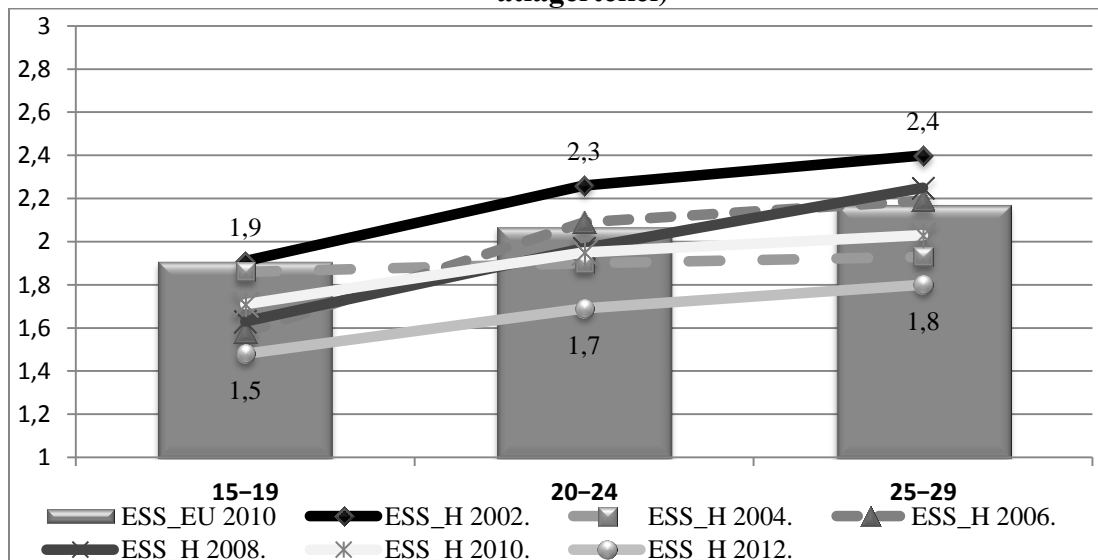
A magyar fiatalok részvételére vonatkozó szemlélet a rendszerváltást követően a pártpolitika, a „makropolitika” dimenziói mentén értelmeződött. A fiatalok politikai részvételét vizsgáló hazai kutatások a fiatalok körében kimutatott politikai elfordulást, a politikai passzivitást a pártokra vonatkozó negatív képzetek és értékelő vélemények erősödéséből vezetik le. E felfogás mentén mára számos kutatás igazolta (GAZSÓ-LAKI, 2004), hogy amennyiben ezekben a pártpolitikai kérdésekben a fiataloknak tudniuk kellene állást foglalni, akkor mindez tényleg nem érdekli a fiatalokat. Disszertációmban arra kívánok rámutatni, hogy önmagában ez a szemlélet nem elégséges a fiatalok részvételének megértéséhez, ezért a részvétel konceptualizálásakor hangsúlyt fektetek a pártpolitikánál a fiatalok felfogásához, fogalomrendszeréhez közelebb álló politikai részvételi koncepció kidolgozására.

A kétezres éveket követően a Magyarországon megjelent, ifjúsággal foglalkozó tanulmányok túlnyomóan az „Ifjúság” elnevezésű, négyévenkénti, nagymintás kutatások eredményein alapulnak (SZABÓ-BAUER-LAKI, 2000; BAUER-SZABÓ, 2005; BAUER-SZABÓ, 2009). A fiatalok életkörülményeiről rendkívül fontos információkat megosztó nagymintás kutatások megerősítették a Gázsó-Laki szerzőpáros által a magyar fiatalok politikai részvételére

vonatkozóan tett megállapítások érvényességét. A politika a fiatalok egy szűk rétege, elsősorban az iskolai státuszhierarchiában magas pozíciót elért családok magasan iskolázott fiú gyermekei számára jelent valódi értéket, elfogadható alternatívát. Ők azok, akik a demokratikus részvétel hagyományos formáiban – szervezeti tagság, választásokon való részvétel – aktivitást mutatnak. Politika alatt a politikai pártok által végzett tevékenységet értve a fiatalok túlnyomó többsége távol érzi magát annak működésétől (GAZSÓ-SZABÓ, 2002:261).

Minden korábbi magyar és nemzetközi összehasonlító kutatás eredményei arra mutatnak, hogy a magyar fiatalok politikai érdeklődése nagyon alacsony és csökkenő trendet mutat. Az 1. ábra a csökkenő tendenciát mutatja be European Social Survey hat hullámában közölt adatok (2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012) tükrében.

1. ábra : A magyar fiatalok (15-29 évesek) érdeklődése a politika iránt (4-fokú skála átlagértékei)

Forrás: European Social Survey, magyar adatbázisok, 2002-2012

A magyar fiatalok politikai részvételéről írt szociológiai kutatások arra utalnak, hogy a fiatalok politikai érdeklődése meghatározza, miként vélekednek a politikai rendszer működéséről, annak legitimitásáról, vagyis hogy elfogadják-e a politikai szereplőket valamint azt az utat, amit rendszer amelyben társadalmi beilleszkedésére számukra felkínál (SZABÓ I.-ÖRKÉNY 1998; GAZSÓ-SZABÓ A. 2002; GAZSÓ-LAKI 2004; SZABÓ A.-KERN 2011, LAKI-SZABÓ A. 2012; SZABÓ A.-OROSS 2012). Számos korábbi tanulmány is rámutatott, hogy nemzetközi összehasonlításban a magyar fiatalok különösen érdektelenek a politika iránt (SZABÓ A.-KERN 2011, SZABÓ A.-OROSS 2012).

1.2. Politikai részvétel és az intézmények szerepe

A politikai részvétel kutatásomban alkalmazott felfogásának tisztázásához disszertáciomban részletesen ismertetem Jan Teorell *Political participation and three theories of democracy, a research inventory and agenda* (TEORELL, 2006) című tanulmányát a normatív elméletek¹ és a politikai részvételre vonatkozó empirikus kutatások közötti kapcsolatok tisztázása céljából.

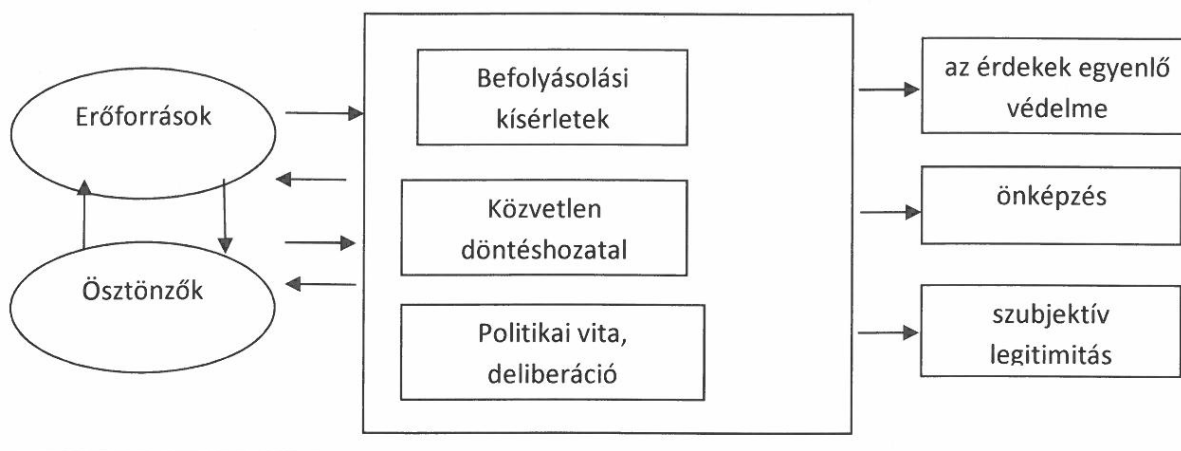
Az elméleti megközelítések szempontrendszerét Jan Teorell az alábbi módon szemlélteti: a 2. ábra középpontjában bekeretezett részben a három modell részvételről alkotott három eltérő koncepciója áll. A nyilak oksági kapcsolatokat jelölnek, amelyeket felmérni szükséges annak érdekében, hogy a politikai részvétel szintjét egy adott közösségben értékelni lehessen. Ezek a nyilak vagy a politikai részvételből indulnak ki (okok), vagy épp abba futnak (következmények).

A részvétel kapcsán készített korábbi kutatások az 1. ábra által jelölt egyes területekkel eltérő mértékben foglalkoztak: a legtöbb kutatás a politikai részvételt, mint befolyásoló tényezők által meghatározott folyamatot vizsgálta. A következmények szempontjából nézve sokkal több kutatás foglalkozott az érdekek egyenlő védelmének kérdésével mint az egyéni szinten jelentkező önképzés vagy a szubjektív legitimitás kérdéskörével. Összességében a rezponzív modell megközelítéséből sokkal több kutatás indult ki eddig, mint a participatív vagy a deliberatív modellből.

A 2. ábrán jelzett összefüggések teljes körű vizsgálata hatalmas kihívást jelent a politikatudomány számára, egy ilyen átfogó vizsgálat messze meghaladja egyetlen kutatási projekt kereteit. A fent ismertetett elméleti keretektől kiindulva empirikus vizsgálatom a politikai részvétel következményeire kérdez rá: vajon a közvetlen részvétel valóban mérhető hatással van-e a pszichikai készségekre? Miután a fenti kérdés vizsgálatához kísérleti kutatásra és esettanulmányokra van szükség, empirikus vizsgálatom során egy magyarországi kistérség településein élő fiatalok politikai részvételre vonatkozó attitűdjeit vetem össze. A kutatás hipotézise a participatív modell feltevésén alapul: ha a közvetlen részvételt biztosító lehetőségek széles körben adóttak, akkor az egyéni készségek fejlődnek.

¹ A rezponzív modellben a részvétel a kormányon lévők cselekvésének befolyásolására történő kísérlet. A participatív demokrácia hívei számára a részvétel közvetlenül a kormányzásba való beleszólást jelent, míg a deliberatív modell a részvételt a mondandó megfogalmazásának lehetséges eszközeként definiálja. Disszertációm kérdéseinek megválaszolásában az egyén döntéshozatalban való részvételére koncentráló, participatív elméleti irányzat megközelítését követem.

2. ábra: A politikai részvételt meghatározó okok, koncepciók és a részvétel következményei

Forrás: TEORELL (2006:802)

Miközben a fiatalok politikai apátiájának vizsgálata számos kutatás homlokterében állt, háttérbe szorult annak figyelembe vétele, hogy a politikai intézményekben, eljárásokban és vitákban gyakran marginalizálják a fiatalokat, mert azok főként a felnőttek érdekeire és igényeire reflektálnak (EDWARDS, 2007). Amennyiben a hagyományos demokratikus intézményekben fiatalok kevésbé aktívan vesznek részt (és ennek bizonyítására empirikus adatok állnak rendelkezésre) az nem pusztán érdeklődésük függvénye, hanem annak eredménye is lehet, hogy a mobilizációs csatornák nem elérhetők számukra. Erről az oldalról az ifjúságpolitika, mint az ifjúsági korosztályokra irányuló, ezek egyéneinek, közösségeinek, szervezeteinek és intézményeinek nyújtandó szolgáltatások, intézkedések tervszerű összefoglalása és végrehajtása felől nyerhetünk bepillantást.

Az ifjúságügy fejlődésének jelentős lökést adott az ENSZ azon kezdeményezése, hogy az 1985-ös évet Fiatalok Nemzetközi Évének nyilvánította. (LAURITZEN-GUIDIKOVA, 2002). Az UNICEF Nemzetközi Gyermekvédelmi Központjának felkérésére Roger Hart (1992, 1997) számos nemzetközi vizsgálatot folytatott. Kutatásai során Arnstein modelljének fogalomrendszerét a gyermekek részvételének kérdésköréhez igazítva bizonyította, hogy a modell a gyermekek és fiatalok politikai részvételét érintő projektek, intézmények értékelésének is alkalmas eszköze.

Roger Hart modellje szerint a részvételnek nyolc szintje határozható meg. A modell leírja azt a folyamatot, amint a manipulált és dekorációnak használt ifjú egyénből kezdeményező, megvalósító és döntéshozó fiatal válik, aki a felnőtteket, mint partnereket képes bevonni a közös

döntéshozatalba. Roger Hart kutatási eredményei máig iránymutatással szolgálnak az 1985-ben elfogadott gyermekek jogairól szóló nemzetközi egyezmény társadalmi életben való érvényesüléséhez alkalmas eszközök gyakorlati alkalmazására vonatkozóan (LANSDOWN 2001).

A fiatalok helyi szintű részvételének kérdésköre európai szinten szakpolitikai kérdésként 1992-ben a Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusán merült fel. Az Európa Tanács elfogadta az „Európai Charta a fiatalok helyi és regionális életben való részvételében” című dokumentumot, ami a Kongresszus ülését záró deklaráció volt. Ez a dokumentum a Kongresszus 2003-as ülésén felülvizsgálták, és annak szellemében az Európa Tanács döntéshozó szerve, a Miniszterek Tanácsa elfogadott egy ajánlást. Bár a dokumentum jogi kötőerővel nem bír, mégis fontos állomást jelentett a nemzetközi sztenderdek meghatározásában az ifjúság részvételét ösztönző szakpolitikai lépések terén.

A politikai részvétel értelmezése kapcsán fontos különbség mutatkozik az Európai Unió tagállamai között a közigazgatási intézmények és civilszervezetek által a fiatalok részvételének biztosítására létrehozott szervezetek tekintetében. A „régí” tagállamokban a fiatalok politikai képviseletét és részvételét biztosítani hivatott szervezetek fokozatos fejlődésen mentek keresztül, a fiatalok politikai életben való részvételét célzó szervezetek a közigazgatásban nagy számban vannak jelen. A fiatalok alacsony részvételi hajlandósága e szervezetek munkájában arra szolgál bizonyítékul, hogy a szervezetek intézményesülése a részvételt korlátozó tendenciát von maga után. (FORBRIG, 2005:13). A „régí” tagországok e tapasztalatai fontos tanulságokkal szolgálnak az „új” tagországok számára, ugyanakkor a fiatalok részvételét övező kérdések kontextusa eltérő. Az „új” tagországokban ez a témakör korántsem rendelkezik az imént említett hagyományokkal, mi több, ezen országok gazdasági és demokratikus átmenete során az ifjúsággal folytatott párbeszéd korábbi struktúrái megszűntek, ezért az átalakulást követően a fő kérdés nem az, miként lehetséges a már létező intézmények nyitottabbá tétele, hanem az, miként hozhatók létre és működtethetők tartósan az ifjúság részvételét biztosítani képes új intézmények (KOVACHEVA, 2000:74).

A politika intézményesített csatornáin keresztül történő részvétel népszerűtlen a korosztály tagjai körében, a politikai részvétel különböző formái közül a direkt demokratikus részvétel (petíciók, tüntetések, flashmobok) és az ügyek mentén történő politizálás bír relatív népszerűséggel (BAUER-SZABÓ 2009: 118; SZABÓ-OROSS, 2012). A fiatalok individualizált életformákat részesítenek előnyben, a formális szervezetekben való részvétel helyett a

privátszférába visszavonultan töltik a szabadidejüket. A fiatalok csekély hajlandósága az ifjúsági szervezetekben való részvételre korlátozza az ifjúsági szervezetek lehetőségeit. Az ifjúságpolitika töredezettsége, kiegészülve a civil részvétel hagyományainak, technikai és információs háttérének hiányával annál is inkább problémás, mert a szocialista időszak örökségeként máig rendkívül alacsony az alulról szerveződött, helyi ifjúsági szervezetek, érdekképviselői struktúrák száma. A fiatalok részvételét biztosító jogszabályi környezet hiányában a fiatalok részvételét biztosítani igyekvő helyi kezdeményezések többnyire felnőtt döntéshozók (főként polgármesterek) ad hoc döntésein alapulnak. A fiatalok helyi szervezeteinek többsége nagyon vékony jogi háttérrel rendelkezik, legtöbbször nem több, mint helyi fiatalok informális csoportja. A gyenge intézményesültség pedig elvezet e szervezetek működésének fenntarthatóságával kapcsolatos problémákhoz.

Kutatásaim alapvetése tehát azon a gondolaton alapul, hogy a fiatalok demokratikus döntéshozatalban való részvételi hajlandóságát nagymértékben meghatározzák a politikai intézmények. Ebben a tekintetben Magyarország érdekes eset, mert több mint két évtizeddel a demokratikus átmenet kezdetét követően máig nincs a fiatalokkal nemzeti szinten intézményesített civil-kormányzati párbeszéd. A magyar ifjúsági szektor a megtett cikk-cakkos út minden zavarát és irányítatlanságát visszatükrözi: szétaprózott, sérülékeny, inkoherens volt és a szakterületen dolgozók a jövőt érintően mind bizonytalanokká váltak (WOOTSCH, 2010).

Bár a fiatalok részvételének ösztönzése érdekében egy adott állam kormánya megteremtheti a kereteket (így például törvényt alkothat), nem tudja a fiatalokat közvetlenül elérni, ebből adódóan a végrehajtás során új keletkezhet. A kutatásom által vizsgált eset épp ezen új magyar ifjúságpolitikában való jelenlétét teszi kézzelfoghatóvá. A magyar ifjúságpolitika jellemzőinek bemutatását követően a kutatás e téma empirikus vizsgálatát alulról fölfelé irányuló megközelítésben, helyi szintű esettanulmányokon keresztül végzi el. A kutatás a Mórahalmi kistérségben működő Homokháti Részvételi modell keretében, helyi szinten működő szervezetekről kidolgozott esettanulmányok révén kívánja megválaszolni azon kérdést, a részvételt biztosító helyi intézmények valóban mérhető hatással vannak-e politikai részvételhez szükséges egyéni készségekre?

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

2.1 Első hipotézis

Vizsgálatom a Stolle-Hooghe (2005:44) szerzőpáros Skocpol kutatási eredményeire (1999, 2003) alapozott megközelítést alkalmazva abból indul ki, hogy amennyiben a hagyományos demokratikus intézményekben fiatalok kevésbé aktívan vesznek részt (és ennek bizonyítására empirikus adatok állnak rendelkezésre) az nem pusztán érdeklődésük függvénye, hanem annak eredménye is lehet, hogy a mobilizációs csatornák nem elérhetők számukra. A fiatal korosztályok közéleti közlekedését egyrészt a fiatalok érdeklődését, másrészt a mobilizációs csatornák megváltozását figyelembe véve, kétirányú utcaként elgondoló megközelítéssel a korábbiaknál komplexebb képet kaphatunk arról, miként válhat vonzóvá a közéletben való részvétel a korosztály tagjai számára.

Disszertációm első hipotézise, hogy *szignifikáns összefüggés van a fiatalok számára elérhető mobilizációs csatornák egy adott települési környezetben való elérhetősége valamint a településen élő fiatalok politikai részvétele között. Az aktív ifjúsági érdekképviseleti szervezetek léte és a fiatalok valamint a közigazgatás között intézményesített, rendszeres kapcsolat direkt hatást gyakorol a településen élő fiatalok a politikai érdeklődésére és politikai részvételére. A hatás irányát tekintve a kutatás azt feltételezi, hogy az országosan reprezentatív nagymintás ifjúságkutatások által rögzített átlaggal összehasonlítva az ilyen településen élő fiatalok körében mért értékek magasabbak. A kérdést helyi kontextusban vizsgálva a kutatás azt feltételezi, hogy a fenti jellemzőkkel bíró településeken élő magyar fiatalok részvétele magasabb, mint az ilyen intézményekkel vagy érdekképviseleti szervezetekkel egyáltalán nem rendelkező településen élő fiataloké.*

K1: A kutatás által vizsgált kistérségben milyen intézményi környezet áll rendelkezésre a fiatalok számára a közéleti részvételre, az egyes településeken kik és milyen hatékonysággal mobilizálják a fiatalokat?

K2.: Az ifjúságpolitika kistérségben meghatározó aktorai tapasztalják-e a korosztály érdeklődésének változását, alkalmaznak-e új eszközöket a fiatalokkal való kapcsolattartásra?

K3.: Milyen elveket követ a kutatásom által vizsgált Homokháti Részvételi Modell, azok hogyan illeszkednek az Európai Unió által meghatározott ifjúságpolitikai célkitűzésekhez illetve a magyar ifjúságpolitika gyakorlatához? A magyar fiatalok érdekképviselőit a vizsgált kistérségben ellátó ifjúsági szervezeteket az Európai Unió más tagállamaiban működő hasonló szervezetekkel összevetve melyek a legfontosabb eltérések?

K4. Van-e a települési szinten, helyben elérhető ifjúsági szolgáltatásoknak, ezeken belül az ifjúsági érdekképviselői szervezeteknek empirikusan kimutatható hatása településen élő fiatalok részvételi hajlandóságára?

K5. Mi jellemzi a vizsgált fiatalok politikai érdeklődését, érvényes-e a vizsgált csoportra az az országos, nagymintás kutatásokból ismert korábbi állítás, mely szerint a politika iránti érdeklődésük tartósan alacsony szinten állt be?

K6. Az egyes politikai részvételi formákban való részvétel milyen arányban van jelen a vizsgált magyar fiatalok körében?

2.2. Második hipotézis

A kutatásom szempontrendszerét meghatározó participatív modell szerint a részvétel megerősít bizonyos személyes és társadalmi kvalitásokat (DAHL, 1989:92). A fenti állítás érvényességének vizsgálatakor azonban első lépésként fontosnak tartom tisztázni, van-e változás a magyar fiatalok politikát érintő fogalomhasználatában. Azt állítom, hogy *a vizsgált magyar fiatalok politikára vonatkozó saját értelmezésében a „politika” kifejezés diszkreditálódott, ebből adódóan a „politika” szó elutasítása nagyban kihat a fiatalok fogalomhasználatára. A korosztály tagjai másként értelmezik, maguk számára másként fogalmazzák meg a politikai részvétel fogalmával összekapcsolt cselekvési formák mindennapjaikban történő megjelenését: azokat nem „politikai”, hanem „közéleti” tevékenységként értelmezik, ami egyúttal kihat politikai részvételre vonatkozó attitűdjeikre is.* Amennyiben igaz az, hogy a helyi közéletben a fiatalok számos részvételi formába bekapcsolódnak, ám a politika és a fogalommal összefüggésben értett a „makropolitika” vagy másképpen „pártpolitika” folyamataitól való távolságtartásuk miatt mindezt nem tekintik politikai cselekvésként, úgy igazolható, hogy a két fogalom az értelmezés és a cselekvés szintjén egyaránt elválik egymástól.

K7. Igazolható-e, hogy a politika jelentéstartalma megváltozott a magyar fiatalok körében?
Bizonyítható-e, hogy a közéleti és a politikai érdeklődés eltérő formájú, hogy a két fogalom megítélése jelentősen eltér a vizsgált korcsoportokban?

A fenti kérdés tisztázását követően disszertációm Carole Pateman (PATEMAN, 1970) követve a kutatás a politika részvétel politikai hatékonyságra gyakorolt hatására fókuszál. A disszertáció második hipotézise a participatív modell feltevésén alapul: *ha a közvetlen részvételt biztosító lehetőségek széles körben adóttak, akkor az egyéni készségek fejlődnek. Azt állítom, hogy a közvetlen döntéshozatalban való részvétel fejlesz bizonyos állampolgári készségeket, a közvetlen részvétel empirikusan mérhető hatással van a politikai részvételhez nélkülözhetetlen egyéni pszichikai készségekre.*

K.8. A kistérségben élő fiatalok mennyi beleszólással bírnak az őket érintő, mindennapokban meghozott döntésekre? Mit gondolnak arról, mi kell ahhoz, hogy valaki jó állampolgár legyen? Milyen jogokat és kötelességeket tartanak fontosnak közösségük formálása terén? Tapasztalható-e eltérés a vizsgálatba bevont fiatalok körében az országos eredményektől?

K.9: Igazolható-e empirikus adatokkal, hogy Homokháti Kistérség Gyermek és Ifjúsági Önkormányzatban megvalósított Homokháti részvételi modell településeiben élő fiatalok aktivitása magasabb az országos adatoknál? Amennyiben igen, melyek azok a részvételi formák, amelyek terén kimutatható ilyen összefüggés?

3. Adatok és módszertan

A kutatás részeként készített interjúsorozat eredményeként bebizonyosodott, hogy a magyar fiatalok részvételét biztosító intézményekre országosan reprezentatív minta kiválasztására a magyar ifjúságpolitikai környezetben nincsen lehetőség. Ezzel együtt egyes tényezők vizsgálata különös figyelmet érdemel, ezért a kutatás összetett, sokrétű esetek kiválasztását tűzte célul. A Homokháti Kistérségben működő Gyermek és Ifjúsági Önkormányzatok által működtetett modellt tradíciói, folyamatos működése és a működő szervezetek területi koncentrációja (a kistérség 9 településéből 5 rendelkezik, rendelkezett már ilyen szervezettel) és a kistérség homogén társadalmi összetétele alkalmassá tették arra, hogy megfeleljen a kutatás feltevéseinek, kérdéseinek vizsgálatához.

Az ifjúságpolitika helyi megvalósításának megismerése céljából 2013. február és május között félig strukturált interjúkat készítettem mintába bevont települések polgármestereivel, valamint a működő ifjúsági önkormányzati testületek megválasztott képviselőivel és ifjúsági polgármestereivel. A vizsgálat arra irányult, hogy megismerjem a ifjúsági cselekvési tervek politikai megítélését, valamint képet kapjak a korosztály közéleti részvételét ösztönző programokról. Az interjúalanyok körét bővítettem a téma szakértőivel (regionális ifjúságügyi szakértők, a vizsgált települések ifjúsági referensei), valamint a fiatalok közéleti részvételének fejlesztéséért elkötelezett helyi civilszervezetek vezetőivel.

A Mórahalmi kistérség településein élő fiatalok politikai részvételét vizsgáló „*Integrált ifjúságpolitika és a fiatalok politikai részvétele*” című kutatás kérdőíve alaptermatikájában az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás² kérdőívét követte, néhány speciálisan a 15-29 éves korosztály igényeire és a kistérség helyi adottságaira vonatkoztatott kérdéssel kiegészítve. A kérdőív tematikus blokkokban tartalmazott kérdéseket a közéleti és politikai érdeklődésre; a szervezeti tagságra és kötődésre; a politikai részvételi aktivitásra; a politikai hírfogyasztásra (online hírportálok); a politikai tiltakozásokban való részvételre (figyelemmel az online részvételre); a politikai értékekre és ideológiákhoz valamint a demokráciához való viszonyra.

A survey 130 fős kvóta mintán készült, a kvóta alapját az Központi Statisztikai Hivatal honlapján közzétett 2013-as idősoros éves területi statisztikai adatok³ jelentették.

²http://aktivfiatalok.hu/wp-content/uploads/2013/06/Racionaliasn-lazado-hallgatok_-BCE-Belvedere.pdf

³ http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_06

1. táblázat

A Mórahalmi kistérségben a mintavétel során alkalmazott kvóta

Járások	férfi				nő			
	15-19	20-24	25-29	Összesen	15-19	20-24	25-29	Összesen
J05 Mórahalmi								
Többi város								
J05 K05 Mórahalom	5	5	4	14	4	4	5	13
Községek, nagyközségek								
J05 K05 Ásotthalom	9	4	3	16	4	3	3	10
J05 K05 Bordány	3	3	3	9	2	3	3	8
J05 K05 Forráskút	2	2	2	6	2	2	2	6
J05 K05 Öttömös	1	0	1	2	0	1	0	1
J05 K05 Pusztamérges	1	1	1	3	1	1	1	3
J05 K05 Ruzsa	2	2	2	6	2	1	2	5
J05 K05 Üllés	3	3	3	9	2	2	2	6
J05 K05 Zákányszék	2	2	2	6	2	2	3	7
Járás összesen	28	22	21	71	19	19	21	59

130

A kutatás az Aktív Fiatalok Magyarországon 2012, 2013 vizsgálatok tapasztalataiból kiindulva kezdettől adottan vette, hogy az online metodológia nem elégséges, valamilyen pótlólagos, kiegészítő „hagyományos” mintavételi eljárás szükséges. Az adatfelvétel ún. hibrid technikával valósult meg: 46 fő⁴ (25,5%) az www.politikagora.hu/kerdoiv internetes oldalon lévő online kérdőívet töltötte ki, míg 124 fő⁵ (74,5%) megkérdezésére személyes lekérdezés keretében került sor.⁶

2013. május 18. és szeptember 18 között több, mint 120 kistérségbeli fiatal kezdett neki a kérdőív kitöltésének. Össességében, az online szakasz lezárultáig a kérdőívnek több mint 1000 látogatója volt. Hasonlóan az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás 2011/2012-es és 2012/2013-as hullámához a kitöltők összetétele ugyanakkor rendkívül egyenetlen volt. A minta kvótahoz igazítása érdekében személyes lekérdezésre került sor 2013. július 30 és szeptember 18 között a kistérség valamennyi településén.

⁴ Az online kérdőívet teljesen kitöltők száma: 129 fő.

⁵ A face to face kérdőívet kitöltők száma: 140 fő.

⁶ Az adatok általánosíthatóságának fontos korlátja, hogy az adatfelvétel nem a véletlen mintavételen alapult, hanem egy ún. hibrid mintavétel volt, melynek során a hólabda alapú online kérdést egy kvóta alapján személyes kérdéssel kiegészítve értem el a válaszadókat. Az hogy a kiválasztás alapja nem véletlen mintavétel volt, egyrészt problémát okoz az adatfeldolgozás során használatos statisztikai próbák alkalmazásában. Másrészt a minta összetétele feltehetőleg erősen torzít azon fiatalok irányában, akik szívesen vesznek részt közvélemény-kutatásokban (ez a típusú torzítás az önkéntesség elve miatt, minden kérdőíves, illetve interjú technikát alkalmazó kutatás esetében felmerül). Éppen ezért az elemzésemben nem jelenítettem meg a statisztikai próbák eredményeit.

A mintakiegészítéssel előállított, összességében 170 15-29 év közötti fiatalt tartalmazó adatfile-t (46 fő online metodológiával és 124 fő személyesen) összevettem a KSH információival, és két szempont alapján súlyoztam. A súlyozott minta reprezentatív a Mórahalmi kistérségen belül 3 dimenzióra:

- település lélekszám
- településen belül férfiak és nők aránya
- településen és nemek belül életkori csoportok (15–19; 20–24; 25–29) megoszlására

4. Az eredmények bemutatása

K1.: A kutatás igazolta az elérhető struktúrák működése és a részvételi hajlandóság közötti összefüggést. Kutatásom részletesen leírta a Móraalmi kistérségben a fiatalokat részvételre ösztönző struktúrlat. Mindezek tükrében a modell működésének alapelveként elgondolt együttállás, az ifjúsági civilszervezeti háttérrel rendelkező, települési fiatalok által választott ifjúsági önkormányzat a kistérség településeinek többségében nem valósult meg a gyakorlatban (lásd. a 2. táblázatot).

2. táblázat: A Móraalmi kistérség Hart modelljének tükrében

Jellemzők	Eredmények
Fiatalok által kezdeményezett, felnőttekkel közös döntéshozás: az egyenlőség fiatalok és felnőttek részvételi arányában tükröződik. A résztvevők az eredmények össztársadalmi hatását tartják szem előtt.	A generációk közötti együttműködést célul tűző, különbségeket figyelembe vevő struktúrák. Nincs ilyen település
Fiatalok által kezdeményezett és irányított folyamat: a felnőttek nem vállalnak hatalmi szerepet, hanem támogatóan viselkednek.	A fiatalok megtapasztalhatják cselekvésük potenciális hatását. <u>Bordány</u>
Felnőtt által kezdeményezett, a fiatalokkal közös döntéshozás: a fiatalok egyenlők a felnőttekkel, fele-fele arányban osztoznak a hatalomban, a kötelezettségekben és a végrehajtás folyamatában.	A fiatalok a hatalmi, hatósági jogkörök gyakorlásában tapasztalatokra tehetnek szert, valamint átélhetik a felnőtt-fiatal partnerség alapjait. Nincs ilyen település
Tájékoztatás és véleménykérés: a felnőttek aktívan egyeztetnek a fiatalokkal	A fiatalok tartalmi értelemben is átforgalmazzák a felnőttek szemléletét, döntéseit és cselekedeteit. <u>Zákányszék, Ásotthalom</u>
Kijelölés és tájékoztatás: a fiatalok információt adnak át a felnőtteknek	A fiataloknak megvan a lehetőségük, hogy beleszóljanak a felnőttek döntéseibe. <u>Mórahalom</u>
Jelképes részvétel: a felnőttek jelképesen vonják be a fiatalokat	A fiatalok jelenlétét biztosítja valódi cselekvésre ösztönzés nélkül. <u>Ruzsa</u>
Dekoráció: a felnőttek díszletként használják a fiatalokat saját tevékenységükhöz	A felnőttek gondolnak a fiatalokra. <u>Öttömös, Forráskút, Üllés, Pusztamérges</u>
Manipuláció: a felnőttek manipulálják a gyerekeket	A fiatalok részvételével kapcsolatos tapasztalatok szerzése. Nincs ilyen település

Forrás: saját szerkesztés

Miután az ifjúsági önkormányzatok nem rendelkeznek önálló jogi háttérrel, a szervezetet működtető informális ifjúsági közösség nagyban rászorul az ifjúsági önkormányzat háttérintézményét jelentő egyesületre. Ott, ahol e háttérintézmények az Homokháti részvételi modell szellemében az ifjúsági önkormányzattal aktívan együttműködnek (Bordány, Ásotthalom, Zákányszék), a jogi személyiség hiánya nem akadályozza az ifjúsági önkormányzatokat abban, hogy a működésüket lehetővé tevő saját pénzügyi hátterük legyen. A kistérség legtöbb településén azonban ez a viszonyrendszer nem adott: vagy rendelkeznek ifjúsági önkormányzattal, de nincs mögöttük ifjúsági civilszervezet (ilyen volt Ruzsa), vagy van ifjúsági civilszervezete a településen élő fiataloknak, de nincsen politikai képviselőjük (Forráskút, Mórahalom, Pusztamérges, Öttömös, Üllés). Ez utóbbi esetekben az önkormányzat elláthatja a „háttérintézmény” szerepét – ahogy ez történt Ruzsán ifjúsági referen foglalkoztatásával -, de a kistérségi tapasztalatok azt mutatják, hogy mindez az ifjúsági érdekképviselő és a településen élő fiatalok önálló kezdeményezései szempontjából nem vezet el fenntartható gyakorlat kialakulásához.

K2.: Az ifjúságpolitika kistérségben meghatározó aktorai megerősítették a korosztály érdeklődésének változásának tényét, a fiatalokkal való kapcsolattartás terén a közösségi média valamennyi településen magába integrálta a fiatalok tájékoztatására korábban alkalmazott eszközöket: a fiatalok számára szervezett események meghirdetése, a fiatalok szervezett közösségeivel való kapcsolattartás, a fiatalokat érintő ügyekről való tájékoztatás minden településen megjelent, településenként változó mértékben szorítva ki a hagyományos eszközöket (szórólap, plakát, helyi lapban megjelent újságcikkek).

K.3.: A vizsgált kistérség egészét tekintve mindezek alapján rendkívül heterogén adottságok jellemzik a fiatalok részvételére biztosított lehetőségeket. Bár a vizsgált kilenc település mindegyikén megjelenik valamilyen formában a fiatalok érdekképviselőjének igénye, tartalmi értelemben mindez a harti modell alapján a részvétel alacsony fokát biztosító dekorációtól (Öttömös, Forráskút, Üllés, Pusztamérges) a jelképes részvételen át (Ruzsa) a kijelölésen és tájékoztatáson (Mórahalom) keresztül egészen a fiatalok által kezdeményezett részvételig (Bordány) terjed. E heterogenitásra tekintettel túlzás volna azt állítani, hogy a Homokháti Részvételi Modell egységes gyakorlatot teremt a fiatalok érdekképviselőjének biztosítása

szempontjából. Egyfelől biztató, hogy a kistérség 9 településéből 7 elfogadott a települési ifjúsági feladatokat áttekintő koncepciót. Mindez jelzi, hogy a kistérség településeinek döntéshozatalában megjelent az ifjúság, mint önálló társadalmi csoport igényeinek figyelembe vétele. Ugyanakkor a koncepciókhoz a legtöbb településen nem kapcsolódik a végrehajtást tekintetbe vevő cselekvési terv, a koncepcióban meghatározott célok nincsenek dedikáltan megnevezett felelősökhöz rendelve, ezáltal az sem megállapítható, kik hajtják vagy épp nem hajtják végre az ifjúsági feladatokat települési szinten, és mennyi teret kapnak abban az ifjúság képviselői. A folyamatok fenntarthatóságát tekintve pedig rendkívül aggasztó, hogy 2008 óta egyetlen település sem vizsgálta felül (4 évre elfogadott) koncepcióját. A települések által elfogadott ifjúsági stratégiák magukban hordoznák az ifjúságpolitikai együttműködés bővítését, amennyiben azok megvalósítására valós politikai akarat és számonkérhető cselekvési terv kapcsolódna. Jelenleg azonban az együttműködés ezt a szintet nem éri el, az egyes települések ifjúságpolitikái sok esetben nem jutnak el a megvalósítás fázisába, ahol pedig eljutnak, ott kizárólag települési szintre korlátozódnak, a megvalósított program kistérségi együttműködéssel való összefüggése másodlagos szempont.

K4.: Eredményeim igazolták a helyben a fiatalok számára elérhető ifjúsági struktúrák és a fiatalok politikai részvétele közötti összefüggést. A 2008-as országos adatokkal összevetve szembeötlő, hogy a vizsgált fiatalok mind az országos, mind a megyei átlagnál nagyobb arányban nyilatkoznak pozitívan az ifjúsági szolgáltatásokat nyújtó szervezetek elérhetőségéről. A kérdezett fiatalok nagy arányban vesznek részt a vizsgált szervezetek programjain. Azok, akik soha nem vesznek részt ilyen rendezvényeken, azokon a településeken találhatóak meg nagyobb arányban, ahol a szervezetek kevésbé aktívak. A móraközi kistérség érdekvédelmi szervezetei és ifjúságsegítői magasban az országos átlag felett érik el a fiatalokat.

K.5.: Kutatási eredményeim igazolták azt a feltevést, hogy azokon a településeken, ahol ifjúsági érdekképviseleti szervezetek találhatóak, és a közigazgatás intézményesített, rendszeres kapcsolatban áll a fiatalokkal, a településen élő fiatalok a politikai érdeklődése (2,65) és politikai részvétele (a választáson való részvételt tekintve 25%) magasabb az országos átlagnál (1,8 illetve 23%). A politikai érdeklődés 2008-as adatokhoz viszonyított csökkenése a kistérségben vizsgált fiatalok körében nem azonosítható: a politika iránti érdeklődés átlaga közel 0,4-del magasabb a

2008-as országos átlagnál, a 2012-es országos adatoknál pedig nagyságrendekkel magasabb. A kérdést a vizsgált fiatalok lakhelye szerinti összefüggésben vizsgálva az tapasztalható, hogy a politika iránt saját bevallásuk szerint nagyon érdeklődők kizárólag olyan településeken élnek, ahol települési ifjúsági önkormányzat működik (Ásotthalom, Bordány, Zákányszék). Az önkormányzatok politikai érdeklődésre gyakorolt pozitív hatásának feltevését támasztja alá, hogy ezeken a településeken kifejezetten alacsony a politika iránt egyáltalán nem érdeklődők aránya. Az adatok alapján van kapcsolat a politikai érdeklődés és az ifjúsági érdekvédelmi szervezetek működése között.

K.6.: A kutatás eredményei alapján a vizsgált kistérségben kifejezetten magas a különböző direkt részvételi formákban való aktívan részt vevő fiatalok aránya. Míg a vonatkozó cselekedetekben résztvevő fiatalok aránya a fenti kutatás adatai alapján országosan két százalék, az általam vizsgált fiatalok körében ez az arány nagyságrendileg magasabb, 22 százalék. A vizsgálat alapján a politikussal való kapcsolatba lépés (27%) került a legmagasabb arányban említésre. A kérdezett fiatalok mintegy ötöde (22%) vett már részt valamely kampánytevékenységben – e részvételi forma népszerűségében vélhetően nagy szerepet játszanak az ifjúsági önkormányzati választások. Bár arra a (szervezeti kötődés kapcsán később elemzett) kérdésre, hogy tagja-e politikai szervezetnek, a kérdezett fiataloknak csupán 2 százaléka válaszolt igennel, a pártok tevékenységéhez való lazább kötődés tényét támasztja alá, hogy mintegy 10 százaléuk tevékenykedett politikai pártban, vett részt annak rendezvényein. A két adat közötti különbség arra világít rá, hogy a pártpolitikai részvétel vizsgálatakor párttagságra vonatkozó kérdésem túl fontos a pártokhoz való lazább szervezeti kötődések vizsgálata is. Szintén a pártokhoz, politikai mozgalmakhoz való lazább kötődés tényét támasztja alá, hogy a kérdezettek 11 százaléka viselt már valamely politikai jelképet. Az a tény, hogy a válaszadók 8 százaléka saját bevallása szerint volt már képviselőjelölt, arra mutat rá, hogy a vizsgált fiatalok mintegy tizede konkrét választási szituációban választható volt (a vizsgált korosztály részvételének korlátozottságát figyelembe véve nem triviális, hogy ilyen konkrét választási helyzetek adóttak). Különösen annak fényében érdekes ez az adat, hogy saját bevallása szerint a kérdezettek 15 százaléka volt már választott tisztségviselő – miután ez az arány magasabb, mint a jelöltek aránya, ez arra is utalhat, hogy a korosztály tisztségviselőinek kiválasztása egyes esetekben kijelöléssel (felnöttek általi kiválasztással) és nem választás útján történik. Nagymintás

ifjúságkutatások nem vizsgálták a pénzadományozás lehetőségét civil szervezetnek vagy pártok részére, noha egyre több organizáció kér támogatóitól, szimpatizánsaitól magánadományt. A kutatás során kapott adatok arra világítanak rá, hogy ezt a kérdést érdemes volna a jövőben vizsgálni, miután e cselekvési forma kifejezetten népszerű: pénzadományt a vizsgált fiatalok 16 százaléka juttatott valamilyen általa preferált szervezetnek. Az általam vizsgált, a nagymintás ifjúságkutatások kérdésparkjánál szélesebb palettán vizsgált hagyományos részvételi tevékenységekben tehát nem láthatóak azok a trendek, amelyeket a nagymintás ifjúságkutatások a hagyományos részvételtől kirajzolnak. Míg az országos adatokat tekintve jelentéktelen, szinte nem mérhető ez a fajta aktivitás, a vizsgált kistérségben (az általam alkalmazott kérdésparkkal) a kapott értékek magasabbak az országosan mért eredményeknél.

A mórachalmi kistérségben vizsgált fiataloknak feltett azon kérdésre „*Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e már valamelyikben?*” a megadott öt kategória legtöbbszörében kifejezetten magas részvételi arányok mutatkoztak. Aláírásgyűjtésben minden harmadik kérdezett részt vett már, ami sokszorososa az országosan mért adatoknak. Szintén hasonló nagyságrendű a kérdezett fiatalok körében a bojkottban már részt vett fiatalok aránya (28%). A megkérdezettek 11 százaléka vett részt spontán tüntetésben. Bár az országos átlagnál kétszer gyakrabban fordul elő, a petíciók aláírása nem tartozik a legnépszerűbb részvételi formák közé a vizsgált fiatalok körében.

A kutatás eredményei alapján tehát a vizsgált kistérségben kifejezetten magas a különböző direkt részvételi formákban való aktívan részt vevő fiatalok aránya, ami figyelembe véve a vizsgált fiatalok (korábban már említett) országos adatoknál magasabb szervezeti kötődését nem meglepő, de mindenképpen figyelmet érdemlő eredmény.

Az első hipotézis

Kutatási eredményeim igazolták azt a feltevést (*első hipotézis*), hogy azokon a településeken, ahol ifjúsági érdekképviseleti szervezetek találhatóak, és a közigazgatás intézményesített, rendszeres kapcsolatban áll a fiatalokkal, a településen élő fiatalok a politikai érdeklődése (2,65) és politikai részvétele (a választáson való részvételt tekintve 25%) magasabb az országos átlagnál (1,8 illetve 23%). A kapott eredmények kapcsán azonban fontos kiemelni: a kistérségben működő struktúrák, szervezetek pozitív hatása nem a politika iránt kifejezetten érdeklődők vagy a választási részvételüket biztosra ígérők arányának növekedésében, hanem a politika és a választások iránt érdektelenek arányának csökkenésében mutatkozik meg.

K7.: A politika és a közélet fogalom értelmezése közötti különbség a mórachalmi kistérségben végzett kutatás során is beigazolódott. A két változó közötti korreláció értéke jelen vizsgálatban is magasnak bizonyult ($r=0,4$) ezzel együtt a közélet iránti érdeklődés 5 fokú skálán (2,88) 0,2-del magasabb értéket kapott, mint a politika (2,66). Mindez arra utal, hogy bár a két fogalom élesen nem különül el, a vizsgált fiatalok körében is kimutatható a két fogalom értelmezésében mutatkozó eltérés. A kapott adatok nem támasztják alá azt a feltevést, hogy a közélet iránti érdeklődés szintje a kistérségben magas lenne.

A különbség tartalmi megragadása érdekében kutatás ezért arra is ráérdezett, hogy a politikához és a közülethez szorosan kötődő fogalmakat miként csoportosítják a kérdezett fiatalok. A kapott eredmények azt igazolják, hogy a politika szó elsősorban a pártokhoz kötődik a fiatalok megítélése szerint: a kérdezettek 93%-a szerint kizárólag a politikához társítható, és alig 5% gondolta úgy, hogy a pártok tevékenysége a közülethez és a politikára egyaránt jellemző. Hasonlóan magas arányban (71%) a politika szóhoz társítják a hatalom kifejezést, emellett az érdek (60%), a közpénzek (61%) szavak is szorosan a politikához kötődnek a vizsgált fiatalok gondolkodásában. Mind a politikára, mind a közülethez jellemző, vagyis a két fogalom közös metszetét, érintkezési területét jelentik az állampolgárok (61%), a verseny (49%), a döntés (49%), valamint a közös ügyek (46%) a fiatalok szerint. A közélet fogalma a közösség (67%), valamint a helyi ügyek (58%) kifejezésekhez kötődik, vagyis olyan fogalmakhoz, amelyek az országos politika dimenzióján kívül, a fiatalok mindennapjaihoz közel helyezkednek el. Mindezek alapján a két fogalom tartalmát érintően kimutatható jelentésbeli különbség mutatkozik a vizsgált fiatalok körében.

A Mórachalmi kistérségben vizsgált fiatalok körében kapott adatok arra utalnak, hogy bár a politika és a közélet fogalmak élesen nem különülnek el, a vizsgált fiatalok körében is kimutatható eltérés a két fogalom értelmezésében. A kapott eredmények igazolják, hogy a politika szó elsősorban a pártokhoz kötődik a fiatalok megítélése szerint. Mind a politikára, mind a közülethez jellemző, az állampolgárok, a verseny, a döntés, valamint a közös ügyek avizsgált fiatalok szerint. A közélet fogalma a közösség valamint a helyi ügyek kifejezésekhez kötődik, vagyis olyan fogalmakhoz, amelyek az országos politika dimenzióján kívül, a fiatalok mindennapjaihoz közel helyezkednek el. Mindezek alapján a két fogalom tartalmát érintően kimutatható jelentésbeli különbség mutatkozik a vizsgált fiatalok körében.

K.8.: A fiatalok döntésekbe való beleszólása kutatásom azt találta, hogy a kérdezett fiatalok családi életükben kifejezetten nagy autonómiával rendelkeznek, ugyanakkor korlátozott autonómiával bírnak a közösségi döntéshozatalban való részvétel terén. A közügyekbe való beleszólás terén jelentős különbség mutatkozott a helyi és az országos döntésekbe való beleszólás megítélésében. Az országos ügyekbe való beleszólás kapcsán kapott eredmények az országos átlaghoz hasonló értékeket vettek fel. Eltérő képet mutat azonban a helyi közügyek megítélése: a vizsgált fiatalok közel hattizede adottnak véli a lehetőséget, hogy azokba beleszóljon. Míg a 2008-as nagymintás ifjúságkutatás a két dimenzió megítélésében nem mutatott jelentős különbséget, a mórachalmi kistérségben felvett adatok igazolták a helyi szervezeti aktivitás magas szintje és a közügyekre gyakorolt befolyás szubjektív megítélése közötti összefüggést. Mindebből arra következtethetünk, hogy a kistérségben létező ifjúsági programoknak a helyi közügyekbe való beleszólás lehetőségének megítélésére van pozitív hatása, ami az országos ügyekben való véleménynyilvánításra már nem, vagy csak nagyon kis mértékben terjed ki.

A fiatalok állampolgári értékrendje terén a kutatás eredményei alapján a legtöbb kategóriában az országos átlagnál magasabb értékek mutatkoztak, és a vizsgált értékek preferencia sorrendje is eltér az országos adatokétól.

A demokratikus intézményekbe vetett bizalom affektív elemeket is magában foglaló, szubjektív kognitív viszonyulást jelent az intézmények működéséhez, vagyis ahhoz, hogy az intézmények nagy valószínűséggel a társadalmilag elvárt módon fognak-e viselkedni: az alacsony vagy csökkenő bizalomszint a politikai rendszer legitimitási problémáit jelzi. A kutatás során vizsgált intézményekre vonatkozóan kapott eredmények átlagait $-/+100$ -ig terjedő skálán jelezve valamennyi intézmény közül a pártok iránti bizalom bizonyult a legalacsonyabbnak (-25). A demokratikus döntéshozatal intézményei közül a Kormány és az Országgyűlés került a vizsgálatba. Bár a Magyar Ifjúság 2012 vizsgálat eredményeinél (-40, -33) pozitívabb megítélést (-22 illetve -21) kaptak ezek az intézmények. Érdekes ugyanakkor, hogy a fiatalok mindennapjaihoz közelebb eső politikai szereplők, valamint a kifejezetten a fiatalok politikai érdekképviselőjét ellátó szervezetek vizsgált fiatalok körébeni megítélése pozitív. Az országos adatokkal összevetve rendkívül magas a polgármester iránti bizalom szintje, valamint nagyon érdekes, hogy a helyi önkormányzatba illetve a helyi ifjúsági önkormányzatba vetett bizalom

szintje megegyezik. Valamennyi vizsgált intézmény közül a legnagyobb bizalom az ifjúsági polgármestert övezi.

A demokratikus politikai berendezkedés megítélését illetően feltett kérdések súlyos demokrácia deficitről tanúskodnak. A demokráciával való elégedettséget vizsgáló első kérdésre választ adó fiatalok körében a teljesen elégedettek aránya mindösszesen egy százalék, a többé-kevésbé elégedett fiatalok aránya mindösszesen 19 százalék. A kérdésre adott válaszok alapján tehát a fiatalok túlnyomó többsége elégedetlen a Magyarországon jelenleg működő demokratikus berendezkedéssel szemben. Különösen figyelemre érdemes az, hogy a demokráciát a diktatúrával szembeállítva az országos adatoktól eltérően rendkívül magas arányt, 16 százalékot ért el azok aránya, akik a diktatúrát bizonyos körülmények között a demokráciánál jobbnak vélik. Szintén meghaladja az országos átlagot az egyik rendszert a másikhoz hasonlóknak gondolók aránya (38%), míg a demokratikus berendezkedést a legjobbnak gondolók aránya 19 százalékkal elmarad az országos adatoktól (21%). A disszertációmban mért részvételi dimenziók mintegy mennyiségi oldalról adnak visszajelzést a részvétel változásáról, azonban nincs közvetlen, egyirányú kapcsolat a részvétel mértékének növekedése, formáinak változása és a demokrácia elfogadottsága között. Vagyis nem eleve adott az, hogy az aktívabb, résztvevő fiatalok elkötelezettek a demokrácia iránt. Adódhatnak olyan körülmények, helyzetek, amikor paradox módon a több részvétel akár kevesebb demokrácia iránti elkötelezettséghez vezethet. Ennek a helyzetnek a tesztelésére azonban a disszertációmban megfogalmazott kérdések nem vállalkoztak, e kérdéskör vizsgálata nem volt a kutatás tárgya. Új változók, új kérdőíves kutatás és kvalitatív módszerek lennének szükségesek ahhoz, hogy ezt a – kétségkívül rendkívül érdekes – kérdéskört illetően tisztábban láthassuk.

K.9.: A disszertáció kutatási kérdései között utolsóként azt a kérdést tettem fel, hoznak-e változást a vizsgált arénák? Amennyiben igen, melyek azok a részvételi formák, amelyek terén kimutatható ilyen összefüggés?

Abból a célból hogy az egyéni szintű készségek fejlődéséről képet adjak, egy összehasonlító táblázatba foglaltam azokat a politikai részvételt meghatározó legfontosabb tényezőket. E tényezők kiválasztásakor igyekeztem a korábban hangsúlyozott szempontok mindegyikét beemlíteni, ezért a fiatalok értékrendjére vonatkozó elemeket, a deliberatív demokrácia szempontjából fontos változókat, a vizsgált fiatalokhoz közel álló döntéshozókba vetett bizalmat,

a politika iránti érdeklődés átlagát, a közvetlen valamint a képviseleti demokrácia intézményeiben való részvételre vonatkozó változókat és a választási részvételi hajlandóságot egyaránt figyelembe vettem. További szempont volt, hogy olyan elemeket válasszak ki, amelyek mindegyike összehető a korábbi országos, nagymintás ifjúságkutatások eredményeivel.

2. táblázat: Összesített szempontok

kategória	Mórahalmi kistérség	megyei adat	országos adat
(érték) aktívan politizáljon	32 %	23 %	34 %
(érték) közösségi ügyekben aktív legyen	57 %	40 %	48 %
(deliberáció) gyakran blogol közéleti témában	45 %	18 %	27 %
(deliberáció) nagy lehetőséget érez a helyi ügyekbe való beleszólásra	9 %	1 %	0 %
(deliberáció) nagy lehetőséget érez az országos ügyekbe való beleszólásra	3%	<u>1%</u>	<u>0%</u>
(bizalom) bízik a polgármesterben	17 %	- 4 %	- 5 %
A politika iránti érdeklődés átlaga	2,65	2,05	1,8
(közvetlen részvétel) Helyi ifjúsági szervezet munkájában rendszeresen részt vesz	30%	<u>7%</u>	<u>7%</u>
(direkt részvétel) Tüntetésen részt vett már	10%	3%	3%
(hagyományos részvétel) Az országgyűlési választáson biztosan részt vevők aránya	25%	16%	23%

Forrás: A külön nem jelölt országos és megyei összehasonlító adatok forrása a Magyar Ifjúság 2012 kutatás, az aláhúzott adatok az Ifjúság2008 kutatásból származnak. Saját szerkesztés.

Úgy gondolom, hogy az így meghatározott szempontok mentén jó közelítéssel válasz adható arra, a korábbi megyei és országos átlaggal összevetve fejlettebbek-e a politikai részvételt meghatározó egyéni készségek a Mórahalmi kistérségben.

A vizsgált szempontok mentén a Mórahalmi kistérségben vizsgált fiatalok körében a 2012-es megyei és országos adatoknál jobb eredményeket találunk. Az értékrend és a deliberáció szempontjai mentén ezek az értékek némiképp jobbak, a bizalom vonatkozásában nagy mértékben jobbak. A politikai érdeklődés átlaga ugyan nem magas, de a megyei és az országos eredményeknél jobb. A vizsgált fiatalok mintegy harmada közvetlenül részt vesz helyi ifjúsági szervezet munkájában, egytizedük vett már részt tüntetésen, ami a direkt részvétel szempontjából fontos szempont, és bár választási részvételi hajlandóságuk csak hajszálnyival jobb a megyei és

az országos adatoknál, ez utóbbi dimenzióban is jobban teljesítenek. Az adatok ilyen csoportosításban való közlése a vizsgált fiatalok körében alátámasztani látszik azt, hogy a politikai részvételhez szükséges készségek fejlődnek a Homokháti részvételi modell által érintett településeken élő fiatalok körében.

A fenti eredmények alapján tehát a részvételi lehetőségek ugyan széles körben nem adták a kistérségben, mégis, a részvételhez szükséges készségek terén fejlődést, legalábbis a megyei és az országos eredményeknél jobb adatokat látunk visszatükröződni.

A második hipotézis

Kutatásom ambivalens eredményeket kapott arra a politikai részvétel participatív megközelítésére alapozott hipotézisre (*második hipotézis*), miszerint a közvetlen döntéshozatalban való részvétel valóban fejleszt bizonyos, a demokrácia működtetéséhez nélkülözhetetlen készségeket. Kiderült, hogy az általam vizsgált fiatalok korlátozott autonómiával bírnak a közösségi döntéshozatalban való részvétel terén. Kutatásom az országos közügyekbe való beleszólás terén nem, de a helyi közügyekbe való beleszólási lehetőség megítélése kapcsán igazolta a helyi részvételre a fiatalok számára biztosított struktúrák közötti összefüggést: azok a válaszadók, akik úgy ítélik meg, hogy a helyi közügyekbe való beleszólásra nagy lehetőségük van, kizárólag olyan településen élnek, ahol ifjúsági önkormányzat működik (Ásotthalom, Bordány, Zákányszék) illetve a kijelölés és tájékoztatás funkciója működik (Mórahalom). Az értékek területén a kutatás során kapott eredményeket az országos átlaggal összehasonlítva a legtöbb kategóriában az országos átlagnál magasabb értékek mutatkoznak, és a vizsgált értékek preferencia sorrendje is (pozitív irányban) eltért az országos adatokétól. A demokratikus politikai berendezkedés megítélését illetően feltett kérdések súlyos demokrácia deficitről tanúskodnak, rámutatva ezzel arra a paradox helyzetre, hogy több részvétel akár kevesebb demokrácia iránti elkötelezettséghez vezethet. Ennek a kérdéskörnek vizsgálata azonban nem volt szorosan a kutatás tárgya. Új változók, új kérdőíves kutatás és kvalitatív módszerek lennének szükségesek ahhoz, hogy ezt a – kétségkívül rendkívül érdekes – kérdéskört illetően tisztábban láthassunk.

Következtetések

Az első hipotézis eredménye alapján arra következtethetünk, hogy a Móraalmi kistérségben töredékesen, egy-egy település adottságainak megfelelően érvényesülnek az ifjúsági részvételi modell elvei a gyakorlatban. Fontos figyelembe venni, hogy a vizsgált modellben is érvényesülnek a magyar ifjúsáspolitikai fragmentáltságára vonatkozó megállapítások, vagyis a modell nem egyformán érvényesül a vizsgált kistérség minden településén, és a modell gyakorlatba ültetésének különbségei a fiatalok politikai részvételében is tükröződnek. Ezzel együtt a modell működése pozitív hatást gyakorol a kistérségben élő fiatalok politikai részvételi hajlandóságára. Kutatási eredményeim igazolták, hogy a politikai részvételi formák változása egyúttal hatással van a fiatalok politikai részvételről alkotott felfogására, vagyis ez a nemzetközi szakirodalom által bizonyított változás a vizsgált magyar fiatalok körében is kimutatható.

Szintén az első hipotézisből adódó következtetés, hogy a magyar fiatalok politikai részvétele nem csupán politikai érdeklődésük függvénye. Figyelembe véve mindazon változásokat, amelyek a magyar fiatalok politikára, közéletre, politikai és közéleti részvételre vonatkozó felfogásában és cselekvésében az elmúlt időszakban végbe mentek, a vizsgálat tárgyát a korábbi - alapvetően pártokra és pártpolitikai részvételhez kötődő- koncepciónál szélesebb alapokra helyezve, új szempontok mentén szükséges meghatározni.

A második hipotézisből több következtetés is levonható. Elsőként az, hogy a vizsgált fiatalok magánéletüket érintő döntésekben széleskörű, közéleti részvételüket érintő kérdésekben saját megítélésük szerint korlátozott autonómiával bírnak, rámutat a szocializációs ágensek közötti kapcsolatok hiányosságaira. Az egyéni szintű döntések meghozatalában való szabadság és a közösségi döntésekben mutatkozó korlátozottság érzete a fiatalok közéleti közlekedése szempontjából egy potenciális feszültségpontra világít rá. Másodszer ezt a az egyéni és közösségi döntéshozatal között mikorszinten megjelenő feszültséget tovább árnyalja a helyi és az országos ügyekbe való személyes befolyás eltérő megítélése. Miközben a kistérség több településén az ifjúsági részvételi modell előremutató eredményt képes felmutatni a településen élő fiatalok helyi döntésekbe való beleszólásának biztosításában, vagyis a helyi társadalom szintjén növekvő integrációról tesz tanúbizonyságot, makrotársadalmi szempontból a vizsgált társadalmi integrációját tekintve rendkívül aggasztó, hogy mindennek az országos politikába való beleszólás megítélésére csekély hatása mutatkozik. Vagyis az egyéni és közéleti döntéshozatalban mutatkozó autonómiahiány mellett a vizsgálat eredményei tanúsítanak egy a helyi társadalom és

a nemzeti szintű integráció között kimutatható hasadást is. Harmadrészt a vizsgált fiatalok értékrendje több ponton ellentmond a magyar fiatalok konformista hozzáállásáról országosan kialakult képnek. Mindez a demokratikus politikai berendezkedés megítélését illetően feltett kérdésekből kirajzolódó súlyos demokrácia deficittel összefüggésben megalapoz egy harmadik feszültségforrás jelentére vonatkozó következtetést. Megalapozottnak tűnik az a feltételezés, hogy a demokratikus politikai szocializációban mutatkozó hiányosságok következményeként a vizsgált fiatalok politikai részvételében - a fennálló rendszerrel szembeni ellenállás, egyfajta állammal szembeni ellenkultúra részeként - megjelennek a demokratikus berendezkedést elutasító cselekvési formák. Mindezek alapján bár bizonyos egyéni szintű készségek fejlődésének a vizsgált kistérségben kétségkívül tanúi lehetünk, a politikai szocializáció folyamatának deficitjére és a vizsgált részvételi modell által megvalósított gyakorlat fragmentáltságára tekintettel nem jelenthető ki egyértelműen, hogy önmagában a vizsgált, hatását helyi szinten kifejtő ifjúsági részvételi modellben való részvétel elvezet a demokrácia működtetéséhez nélkülözhetetlen készségek fejlődéséhez.

Vizsgálati eredményeim alapján nem igazolható, hogy az ifjúságpolitika Magyarországon kialakult gyakorlata a politikai szocializációért felelős szereplőkkel (a családtól az iskolán át munkahelyi tapasztalatokon át, médiából nyert információkon keresztül az egyház- és lakóközösségi beszélgetésekig és a társadalmi szervezetekben ellátott feladatokig) összehangoltan képes biztosítani a felnövekvő korosztályok bekapcsolódását a demokratikus folyamatokba. Bár az európai integrációval együttjáró szinergikus folyamatokat figyelembe véve léteznek hazai jó gyakorlatok, a magyar ifjúságpolitika domináns jellemzője továbbra is a fragmentáltság, s az általam vizsgált ifjúsági részvételi modell inkább kivételes, mintsem általánosan elterjedt vagy terjedő modell. A célkitűzések hatását helyi szinten vizsgálva az látható, hogy az általam a Mórahalmi kistérségben azonosított ifjúsági részvételi modell eredményei nem tükrözik egy a vizsgált kistérség valamennyi településére érvényes, integráltan működő helyi ifjúságpolitikai koncepció képét.

Ajánlások

Kutatási eredményeim igazolták, hogy célszerű a fiatalok részvételével összefüggő kérdéseket a korábbiaknál szélesebb skálán mérni: a vizsgált magyar fiatalok körében mérhetően megjelennek a politikai részvétel változását érintő nemzetközi irodalom által leírt tendenciák,

tehát kutatási eredményeim alapján a magyar fiatalok részvételével kapcsolatban társadalmi változásnak lehetünk tanúi. Szükséges ezért a témáról korábban kialakított hazai tudományos nézőpontok felülvizsgálata, különös tekintettel a politikai részvétel fogalmának átalakulására, az arra alkalmazott eszközök változására és a politikai részvétel terén a fiatalok számára adott lehetőségekre.

Úgy vélem, fontos adalékot jelenthet a magyar fiatalok politikai részvételének vizsgálata terén az a disszertációm egészét meghatározó megközelítés, miszerint a fiatal korosztályok közéleti közlekedését egyrészt a fiatalok érdeklődését, másrészt a mobilizációs csatornák megváltozását figyelembe véve, kétirányú utcaként elgondolva a korábbiaknál komplexebb kép adható a fiatalok politikai részvételéről. Disszertációm Roger Hart nemzetközi vizsgálatait valamint az ifjúságpolitika közös európai uniós célkitűzéseit figyelembe véve feltárta azt a feltételrendszert, ami a vizsgált fiatalok politikai részvétele kapcsán a Móraalmi kistérségben adott. Mindez úgy vélem, nagyon fontos érveket és szempontokat von be a a fiatalokból kiinduló magyarázatokon, így a vizsgált fiatalok érdeklődését, tudását és készségeit érintő kérdéseken túl a témakör vizsgálatába, rámutatva arra az összefüggésre, ami a fiatalok részvétele és a számukra rendelkezésre álló, intézményesített részvételi lehetőség között fennáll.

Azt gondolom, hogy a disszertációból kirajzolódó összefüggések fontos érvekkel és tanulságokkal szolgálhatnak a tényeken alapuló közpolitika alkotás szempontjából valamint a magyar fiatalok, mint önálló társadalmi csoport részvételének ösztönzését célul tűző hazai közpolitikai programok számára, amelyek az intézmények reformja révén kívánják növelni az állampolgári részvételt.

5. Főbb hivatkozások

BAEK, Y. M. – Wojcieszak, M., – Delli Carpini, M. (2012): Online Versus Face-to-Face Deliberation: Who? Why? What? With What Effects? **New Media & Society**, 14, 363–383. <http://dx.doi.org/10.1177/1461444811413191>

BAKKER, T.P. – DE VREESE, C.H. (2011): Good News for the Future? Young People, Internet Use, and Political Participation; *Communication Research*, XX(X) 1–20. <http://dx.doi.org/10.1177/0093650210381738>

- BARNES, S. – KAASE, M. (1979): *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*. Beverly Hills: Sage.
- BAUER, B - SZABÓ, A. - LAKI, L.: *Ifjúság 2000*, Tanulmányok I. kötet. Budapest, 2002, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet .
- BAUER, B – NÉMETH, A- SZABÓ, A. (2011): Adalékok a magyar ifjúságkutatás történetéhez. In: Szabó, Andrea - Bauer, Béla (2011): *Arctalan (?) Nemzedék*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- BAUER, B. – SZABÓ, A. (2005) (szerk.): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés* Budapest, Mobilitás.
- BAUER, B – SZABÓ, A. (2009) (szerk.): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés* Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- BECK, U. (2001): *Freedom's children*. In: U. Beck and E. Beck-Gensheim, eds. *Individualisation*. London, Sage, .
- BEITZ, C. (1989). *Political equality: An essay in democratic theory*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- BESSANT, J.(2004): Youth work - The Loch Ness monster and professionalism. *YOUTH STUDIES AUSTRALIA*. Dec2004, Vol. 23 Issue 4, 26–33. <http://dx.doi.org/10.1080/13676260902866843>
- BRADY, H. E., – VERBA, S. – SCHOLZMAN K. L. (1995): “Beyond Ses: A Resource Model of Political Participation“. *The American Political Science Review*, 89(2): 271–294. <http://dx.doi.org/10.2307/2082425>
- CHECKOWAY, B.- ALLISON, T. - MONTOYA, C. (2005): Youth participation in public policy at the municipal level. *Children and Youth Services Review* 27 (2005) 1149– 1162. <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2005.01.001>
- DALTON, R. J. (2008): “Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation.” *Political Studies*, 56: 76–98. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x>
- DALTON, R. J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: the Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford, New York: Oxford University Press
- EDWARDS, K. 2007. ‘From Deficit to Disenfranchisement: Reframing Youth Electoral Participation.’ *Journal of Youth Studies* 10: 539–555.
- ELSTER, J. (ed.), (1998): *Deliberative democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FARTHING, R. (2010): The politics of youthful antipolitics: representing the ‘issue’ of youth participation in politics. *Journal of Youth studies*, 2010, 13. 181–195. <http://dx.doi.org/10.1080/13676260903233696>
- FEARON, J. (1998). Deliberation as discussion. In J. Elster (ed.), *Deliberative democracy*.
- GAZSÓ, F. – LAKI, L. (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban* Budapest, Napvilág Kiadó.
- GAZSÓ, F. – STUMPF, I. (1995): *Vesztesek - ifjúság az ezredfordulón*. Ezredforduló Alapítvány, Budapest.
- GAZSÓ, T. – SZABÓ, A. (2002): „Társadalmi közérzet, politikához való viszony” In: Szabó Andrea – Bauer Béla –Laki László (szerk.) (2002): *Ifjúság2000, Tanulmányok I. kötet*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- GOODIN R.E. - KLINGEMANN H.D. (1996): *A new handbook of political science* / New York : Oxford University Press
- HALL, T. –WILLIAMSON, H. (1999): *Citizenship and Community*. Youth Work Press.

- HALLSWORTHY S. (1994): Understanding new social movements, *Sociology Review*, 4(1) pp. 7–15.
- HART, R. (1992): *Children's participation, from tokenism to citizenship*. UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence.
- HENN – WEINSTEIN – WRING (2002): A Generation Apart? Youth and Political Participation in Britain. *The British Journal of Politics & International Relations* 4 (2): 167–192. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-856x.t01-1-00001>
- HOOGHE, M. – QUINTELIER, E. (2012): Political attitudes and political participation: A panel study on socialization and self-selection effects among late adolescents. *International Political Science Review* January 2012 vol. 33 no. 1 63-81 <http://dx.doi.org/10.1177/0192512111412632>
- HOOGHE, M. - STOLLE, D. - STOUTHUYSEN, P. (2004): Head start in politics, The Recruitment Function of Youth Organizations of Political Parties in Belgium (Flanders) *Party Politics* 2004; 10; 193-212. <http://dx.doi.org/10.1177/1354068804040503>
- HOOGHE, Marc - STOLLE, Dietlind: 'Age Matters. Life Cycle and Cohort Differences in the Socialisation Effect of Voluntary Participation', *European Political Science*, 2003, 3(2). 49–56. <http://dx.doi.org/10.1057/eps.2003.19>
- INGLEHART, R. (1997): *Modernization and Postmodernization*. Princeton, Princeton University Press.
- JENNINGS, M.K. (1987), Residues of a Movement, *American Political Science Review*, 81(2), 367-382. <http://dx.doi.org/10.2307/1961957>
- JENNINGS, M.K. & R. NIEMI (1981), *Generations and Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- KERN, T.- SZABÓ, A. (2011a): *A magyar fiatalok politikai aktivitása*. In: Szabó, Andrea - Bauer, Béla [2011]: *Arctalan (?) Nemzedék*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- KERN, T – SZABÓ A. (2011): *A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006-2010*. In: Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, Képviselet, Politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- KIMBERLEE, R. H. (2002.): Why Don't British Young People Vote at General Elections? *Journal of Youth Studies*, Vol. 5, No. 1. 14-38. <http://dx.doi.org/10.1080/13676260120111788>
- KLINGEMANN, H. – D. AND FUCHS, D. (1995): *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- KRIESI, H. - KOOPMANS, R. - DUYVENDAK, J.W. - GIUGNI, M.G. (1995): *New Social Movements in Western Europe* London, UCL Press.
- KOVACHEVA, S. K. (ed.) (2000): *Keys to youth participation in Eastern Europe*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.
- KOVACHEVA, S. (2005): Will youth rejuvenate the patterns of political participation? In: Forbrig, J.: *Revisiting youth political participation, Challenges for research and democratic practice in Europe*. Council of Europe Publishing.
- MOUFFE, C. (2000): *The Democratic Paradox*. London – New York: Verso, 2000.
- NAGY, Á. (2010.): Magyarország ifjúságpolitikája a lauritzeni modell tükrében. *Nemzetközi Közlöny*, 2010. I. szám, 3-14. oldal
- NORRIS, P. (2002). *Democratic phoenix: Reinventing political activism*. New York: Cambridge University Press.

- NORRIS, P. (2003): Preaching to the Converted? Pluralism, Participation and Party Websites. *Party Politics*, Vol. 9., No. 1., 21–45. <http://dx.doi.org/10.1177/135406880391003>
- OHANA, Y. - ROTHEMUND, A.(2008): Eggs In A Pan. Speeches, Writings and Reflections by Peter Lauritzen Council of Europe Publishing, Budapest, August 2008. 418. o.
- OLSON, M. (1965). *The logic of collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PATEMAN, C. (1976): Participation and Democratic Theory, First Edition. ed. Cambridge University Press.
- ROSENSTONE, S. - HANSEN, J.M. (1993). *Mobilization, participation and democracy in America*. New York: Macmillan.
- SKOCPOL, THEDA [1999]:, “How Americans Became Civic,” in: Skocpol, Theda, and Morris Fiorina (eds.), *Civic Engagement in American Democracy* (Washington D.C.: Brookings Institution), 27-80.
- SKOCPOL, THEDA [2003]: *Diminished Democracy. From Membership to Management in American Civic Life* (Norman: University of Oklahoma Press).
- STOLLE, D. – HOOGHE, M. (2005): Youth organisations within political parties: political recruitment and the transformation of party systems. In: Forbrig, J. (2005): *Revisiting youth political participation, Challenges for research and democratic practice in Europe*. Council of Europe Publishing.
- STOLLE, D.- HOOGHE, M. (2002): *Preparing for the Learning School of Democracy* (Paper prepared for the McGill University workshop on: *Citizenship on Trial: Interdisciplinary Perspectives on Political Socialization of Adolescents*, Montreal June 20-21, 2002.)
- SZABÓ, A. – BAUER, B. – LAKI, L. (szerk.) (2002): *Ifjúság2000, Tanulmányok I. kötet*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- SZABÓ, A. – KERN, T. (2011): *A magyar fiatalok politikai aktivitása*. In: Szabó Andrea – Bauer Béla: *Arctalan (?) Nemzedék*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- TEORELL, J.(2006): Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research* [Volume 45, Issue 5, pages 787–810, August 2006.](http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x)
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x>
- VERBA, S., - SCHLOZMAN, K.L. - BRADY, H. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- WILLIAMSON, H. (ed.) (2002). Supporting Young People in Europe: Principles, Policy and Practice : the Council of Europe International Reviews of National Youth Policy 1997-2001 - a Synthesis Report. Council of Europe.
- WILLIAMSON, H. (2010).: A Complex but increasingly coherent journey? The emergence of 'youth policy' in Europe. In: Chisholm, L– Kovacheva, S.- Merico, M. (2011): *European Youth Studies. Integrating research, policy and practice*. M.A.-EYS Consortium, Innsbruck. 135-147.
- WILLIAMSON, H. (2012).: *The Wonderful World of Youth Work, Some reflections on strategies and practice of Helsinki City Youth Department*, Howard Williamson. Youth Department, city of Helsinki. Helsinki.
- WOOTSCH, P. (2010): Zigzagging in a labyrinth – Towards “good” Hungarian youth work. In: *The history of youth work in Europe, Volume 2*. (eds. Filip Coussée, Griet Verschelden, Tineke Van de Walle, Marta Mędlińska, Howard Williamson, Council of Europe Publishing, Strasbourg, p. 105-111.
- ZUKIN, C. – K., SCOTT – ANDELINA.,J. - DELLI CARPINI, (2005): *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen* New York, Oxford University Press.

6. A szerzőnek a témában született publikációi

MAGYAR NYELVEN

Könyvfejezet

1. Oross Dániel (2011): Pártok ifjúsági szervezetei a kartellpártok korában. In: Székely Tünde (szerk.) XII. RODOSZ Konferencia. Kolozsvár, Románia Magyarok Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetsége, 2011. 147-165.
2. Oross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet, Budapest 2013 Kutatópont. 283-313.
3. Oross Dániel-Szabó Andrea (2014): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan Lázadó Hallgatók II., Budapest-Szeged. 77-99.
4. Szabó Andrea – Oross Dániel (2014): Ott és akkor egészen mások vagy mindig mindenütt ugyanazok? Aktív és passzív hallgatók Magyarországon. In Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan Lázadó Hallgatók II., Budapest-Szeged. 99-111.
5. Szabó Andrea – Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In Szabó Andrea (szerk.): Racionálisan Lázadó Hallgatók I., Budapest. 65-109.
6. Reiner Roland, Oross Dániel, Keil András (2012): Trendforduló: Új fejezet a Fidesz és a legfiatalabb választói korosztály kapcsolatában. In: Szabó Andrea (szerk.) Racionálisan Lázadó Hallgatók I., Budapest. 147-163.

Referált folyóirat

7. Oross Dániel (2010): A West Balkán tragédia közpolitikai elemzése. *Új Ifjúsági Szemle* 2010/4. 5-18.
8. Szabó Andrea – Oross Dániel (2013): A múlt jelene – a Kádár-korszak megítélése a fiatalok körében. *Metszetek. Társadalomtudományi folyóirat* 2013/2-3. sz. 98–117. o.

Egyéb

9. Oross Dániel: Tudás és politika (Berényi Eszter–Eröss Gábor–Neumann Eszter, szerk.: Tudás és politika. A közpolitika alkotás gyakorlata) *Politikatudományi Szemle XXIII/2.* | 149-155. pp.
10. Oross Dániel : Ma leszárad, holnap kinő? Kézikönyv Közép-Kelet-Európa új mozgalmairól Krasztev Péter – Jan van Til (szerk.): Tarka ellenállás. *Socio.hu, 2013 / 3. szám*

ANGOL NYELVEN

Könyvfejezet

11. Oross Dániel (2013): Promoting Active Citizenship at the Local Level in Hungary: The Role of Youth Organizations. In: Questions of Civil Society: Category-Position-Functionality (Ralph Schattkowsky, Adam Jarosz eds.) Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne. 289-303.
12. Oross Dániel, Szabó Andrea: Students' relationship to democracy. In: Szabó Andrea (szerk.) Political Orientations, Values and Activities of Hungarian University and College Students. 82 p. Prague: Heinrich Böll Stiftung, 2013. pp.9-20. (ISBN:978-80-260-5516-7)

Referált folyóirat

13. Nógrádi András, Oross Dániel: From people to power.: How do politicians represent their recruitment into parliament? A comparative analysis of the Visegrad countries. *SOCIO.HU* 4:(Visegrád issue) pp. 21-40. (2014)